

In slakkengang langs de Roer

EEN INVENTARISATIE VAN LANDSLAKKEN IN HET ROERDAL

J.W.P. Hannen, Marktstraat 1, 6049 BA Herten

De afgelopen decennia is het Roerdal regelmatig onderzocht op slakken. In de periode van 1999 tot en met 2002 werd dit onderzoek voornamelijk verricht door John Clerx. Vanaf 2002 tot en met 2012 zijn de door hem onderzochte locaties opnieuw bezocht en bemonsterd en is een aantal nieuwe onderzoekslocaties toegevoegd. Hierbij is getracht deze locaties meer gelijkmatig langs de Roer te verdelen. De resultaten van deze zoekacties naar landslakken in het Roerdal worden hier gepresenteerd.

GEBIEDSBEGRENZING

Het onderzoek richt zich op het gehele Roerdal inclusief de oude meanders, met uitzondering van het Landgoed Hoosden bij Sint Odiliënberg. Landgoed Hoosden herbergt een aparte molluskenfauna waaraan binnen afzienbare tijd een artikel los van dit themanummer wordt gewijd. Op meerdere plekken is in dit 22 kilometer lange traject aan weerszijden van de Roer gezocht naar landmollusken [figuur 1].

BEMONSTERINGSMETHODE

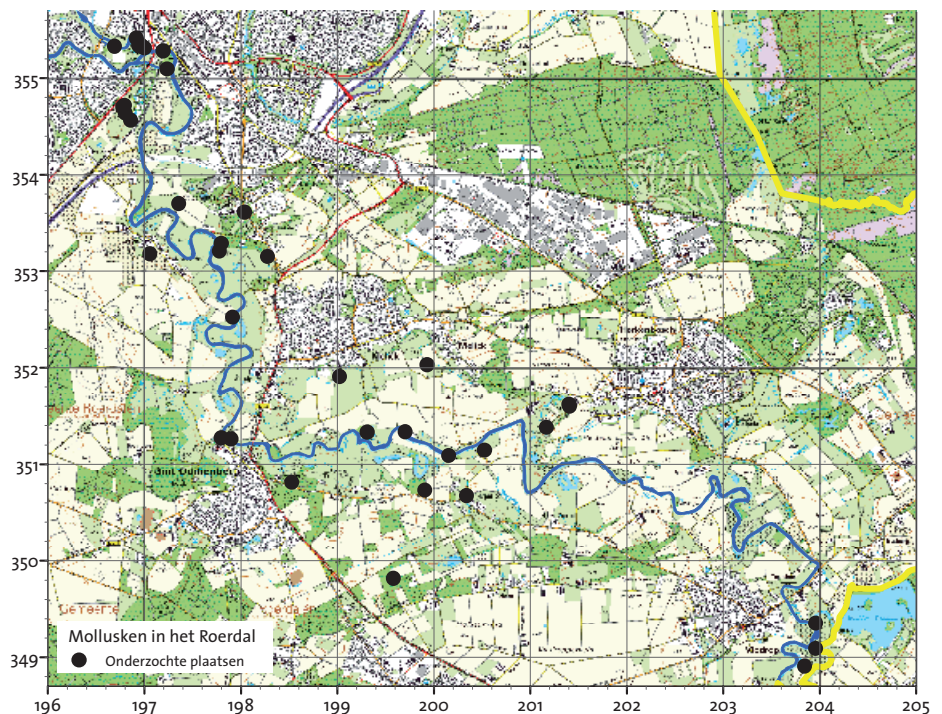
Het merendeel van de gegevens is verkregen door te zoeken op zicht. De overige slakkendata zijn vergaard door het verzamelen van strooisel en bodemonsters waar de slakken uitgezeefd zijn. Bij het zoeken op zicht worden takjes en stenen omgedraaid en wordt gekeken langs boomstammen, stengels en bladeren van grotere kruiden, vooral op plaatsen die lang vochtig blijven. De Grote brandnetel (*Urtica dioica*) krijgt extra aandacht daar een aantal slakkensoorten een voorkeur voor deze plant hebben. Zo zijn op vele punten langs de Roer waarnemingen

verricht [figuur 1]. Op enkele plaatsen, waar ruwe humus en mul zand met een grotere trefkans op landslakken voorkomen, zijn ook bodemonsters meegenomen. Dit bodemmateriaal is naar eigen inzicht en in een wisselende hoeveelheid verzameld. Het grofste materiaal wordt ter plekke uitgezeefd met een grove zeef (keverzeef) waarbij het residu is onderzocht op de aanwezigheid van grotere slakken. Het resterende materiaal is verzameld en vervolgens gedroogd, verder uitgezeefd en thuis onder een binoculair uitgezocht.

Een belangrijk doel van deze inventarisatie is een beeld te krijgen van de diversiteit van de molluskenfauna. Hierbij is dus geen waardeoordeel te geven over de kwantiteit van de soorten doordat het onderzoek slechts pleksgewijs heeft plaatsgevonden. Determinaties zijn uitgevoerd met behulp van een stereomicroscop en enkele determinatiewerken (KERNEY & CAMERON, 1980; GITTENBERGER *et al.*, 1984). Een aantal determinaties is gecontroleerd door leden van de Mollusken Studiegroep Limburg van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

BESCHRIJVING MONSTERPUNTEN

Er is in het Roerdal direct langs de oevers van de Roer gezocht alsook rondom oude meanders die vaak op enige afstand van de rivier liggen. De bodems direct langs de Roer bestaan uit rivierkleigronden, jonge gronden met vrij weinig bodemvorming (СТІВОКА, 1968; 1972; VAN ZUIDAM, 1980; HERMANS, 1990). Hier heeft de auteur vaak gezocht en nooit enig slakje gevonden. Het lijkt erop dat het milieu hier zo-

FIGUUR 1

Het onderzoeksgebied waarop met stippen is aangegeven waar tussen 1999 en 2012 naar landslakken is gezocht

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	1999-2002	2002-2012
Stekelslakje	<i>Acanthinula aculeata</i>	+	
Bruine blinkslak	<i>Aegopinella nitidula</i>	+	+
Kleine blinkslak	<i>Aegopinella pura</i>		+
Grote clausilia	<i>Alinda biplicata</i>	+	+
Grauwe wegslak	<i>Arion circumscriptus</i>	+	
Zwartige wegslak	<i>Arion hortensis</i>	+	
Egelwegslak	<i>Arion intermedius</i>	+	+
Boswegslak	<i>Arion silvaticus</i>		+
Wegslak	<i>Arion spec.</i>	+	+
Bruine wegslak	<i>Arion subfuscus</i>		+
Wormnaaktslak	<i>Boettgerilla pallens</i>		+
Plompe dwergslak	<i>Carychium minimum</i>	+	+
Slanke dwergslak	<i>Carychium tridentatum</i>	+	
Witgerande tuinslak	<i>Cepaea hortensis</i>	+	+
Vale clausilia	<i>Clausilia bidentata</i>		+
Glanzende agaathoren	<i>Cochlicopa lubrica</i>	+	+
Slanke agaathoren	<i>Cochlicopa lubricella</i>		+
Kleine akkerslak	<i>Deroceras laeve</i>	+	+
Zuidelijke akkerslak	<i>Deroceras panormitanum</i>	+	+
Gevlekte akkerslak	<i>Deroceras reticulatum</i>	+	+
Boerenknoopje	<i>Discus rotundatus</i>	+	+
Moerastolslak	<i>Euconulus alderi</i>	+	
Segrijnslak	<i>Helix aspera</i>		+
Wijngaardslak	<i>Helix pomatia p.</i>	+	+
Genaveld tonnetje	<i>Lauria cylindracea</i>		+
Grote aardslak	<i>Limax maximus</i>		+
Aardschijfje	<i>Lucilla scintilla</i>	+	
Geribde clausilia	<i>Macrogastera attenuata lineolata</i>	+	+
Tere aardslak	<i>Malacolimax tenellus</i>		+
Bosloofslak	<i>Monachoides incarnatus</i>	+	+
Ammonshorentje	<i>Nesovitrea hammonis</i>	+	+
Look-glansslak	<i>Oxychilus alliarius</i>	+	+
Kelder-glansslak	<i>Oxychilus cellarius</i>	+	+
Grote glansslak	<i>Oxychilus draparnaudi</i>	+	+
Slanke barnsteenslak	<i>Oxyloma elegans</i>	+	
Grote glasslak	<i>Phenacolimax major</i>		+
Dwergpuntje	<i>Punctum pygmaeum</i>	+	+
Barnsteenslak	<i>Succinea putris</i>	+	+
Gewone haarslak	<i>Trochulus hispidus</i>	+	+
Geribde jachthorenslak	<i>Vallonia costata</i>		+
Dikke korfslak	<i>Vertigo antivertigo</i>		+
Zeggenkorfslak	<i>Vertigo moulinsiana</i>		+
Dwerg-korfslak	<i>Vertigo pygmaea</i>	+	
Kleine kristalslak	<i>Vitrea contracta</i>		+
Gewone kristalslak	<i>Vitrea crystallina</i>	+	+
Doorschijnende glasslak	<i>Vitrina pellucida</i>	+	+
Donkere glimslak	<i>Zonitoides nitidus</i>	+	+

danig is dat het voor levende slakken niet geschikt is om zich te kunnen vestigen. Doordat er in deze strook nagenoeg geen structuur aanwezig is kunnen hier ook niet of nauwelijks lege huisjes worden gevonden omdat deze vanaf de kale oevers worden weggevoerd door de wind of het water. Daar waar wel vegetatie op de oevers staat, bestaat deze uit wilgenopslag met veel of weinig onderbegroeiing van kruiden zoals Wolfspoot (*Lycopus europaeus*), Grote brandnetel, opvallend grote velden met Reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*) en op enkele plaatsen verschillende zeggensoorten (*Carex spec.*). Langs de oude meanders zijn vaak Canadese populieren (*Populus x canadensis*) aangeplant. De kruidlaag onder de

TABEL 1

In het Roerdal aangetroffen landslakken; + : aangetroffen in het Roerdal; J.C.: aangetroffen door John Clerx van 1999 tot 2002, en 2002-2012: aangetroffen door de auteur tussen 2002 en 2012.

ze populieren bestaat hoofdzakelijk uit ruigtekruiden, waarin de Grote brandnetel en braam (*Rubus spec.*) vaak aspectbepalend zijn.

RESULTATEN

In totaal zijn in het Roerdal 47 soorten landslakken aangetroffen. Van deze landslakken behoren er 35 tot de huisjesslakken en twaalf tot de naaktslakken [tabel 1]. Er zijn tijdens het onderzoek 65 plaatsen bezocht waarvan er enkele zeer dicht bij elkaar liggen. Vergelijking van data uit beide onderzoeken laat zien dat acht soorten die vóór 2002 door John Clerx waren vastgesteld later niet meer zijn teruggevonden. Hierbij zitten enkele voor Midden-Limburg vrij zeldzaam voorkomende soorten als Stekelslak (*Acanthinula aculeata*) en Aardschijfje (*Lucilla scintilla*). Hierbij dient te worden opgemerkt dat sommige door Clerx bezochte gebieden nu niet zijn onderzocht.

Tijdens het recent door de auteur uitgevoerde onderzoek is een aantal soorten gevonden die uit eerder onderzoek niet bekend waren, waaronder de Kleine Blinkslak (*Aegopinella nitidula*), het Genaveld tonnetje (*Lauria cylindrica*) en de Dikke korfslak (*Vertigo antivertigo*). Verrassende vondsten in beide onderzoeken zijn de in Nederland vrij zeldzame Zeggekorfslak (*Vertigo moulinsiana*), de in Midden-Limburg minder algemene Grote clausilia (*Alinda biplicata*), de Wijngaardslak (*Helix pomatia*), de Wormnaaktslak (*Boettgerilla pallens*) en met name het Genaveld tonnetje welke zelfs voor Nederland als bijzonder is aan te merken (STICHTING ANEMOON, 2005). Op basis van het voorstel voor de Rode lijst van DE BRUYNE *et al.* (2003) is één soort bedreigd (de Kleine blinkslak) en zijn zes soorten kwetsbaar. Twee soorten staan als exoot te boek.

ENKELE SOORTBESPREKINGEN

Segrijnslak (*Helix aspersa*)

Aspersa wil zeggen 'bestrooid' of 'bespat' hetgeen te herkennen is in het vlekkenpatroon van het huisje van de Segrijnslak. De soort is ooit ingevoerd vanwege het verbod om Wijngaardslakken te vangen en te eten; ze behoren tot dezelfde familie als de Wijngaardslak en zijn ook eetbaar. De Segrijnslak kan zich snel tot een plaag ontwikkelen, mede doordat hij zich enorm snel kan reproduceren. Andere slakkensoorten worden door deze soort zelfs letterlijk weggevreten. Ondanks deze negatieve reputatie lijkt het echter met de verbreiding van de soort in het Roerdal toch alleszins mee te vallen. Hij is hier tot nu toe maar op enkele plaatsen en in geringe hoeveelheden gevonden juist in de nabijheid van de menselijke bewoning.

FIGUUR 2

Bosloofslak (Monachoides incarnatus) (foto: M. Vos).

Bosloofslak (*Monachoides incarnatus*)

De kleur van het huisje van deze slak is geel- tot roodbruin tot iets vleeskleurig waarnaar de soortnaam verwijst (*incarnatus* = vleeskleurig) [figuur 2]. Met een loep is ook te zien dat het huisje vele regelmatig geplaatste deukjes heeft. De slak is makkelijk te herkennen aan de doorlopende mondrand die met een naar achter geslagen lipje de navel afdekt. Vooral in populierenplantages is deze soort vaak te vinden. Hij graaft hier in de herfst kuiltes waarin hij tot 70 eitjes van 2 mm groot legt die binnen drie weken uitkomen (BOSCHI, 2011). De Bosloofslak is normaal overdag niet te vinden daar ze graag onder bladeren en dergelijke weggedoken zit om pas in het donker naar voedsel op zoek te gaan. Nabij Vlodrop werd een opvallend hoog aantal grote exemplaren aangetroffen onder een stapel oude spoorbielzen in de berm van een grindweggetje.

Grote clausilia (*Alinda biplicata*)

Deze soort behoort tot de grotere soorten van de acht in ons land voorkomende Clausilidae. Het spoelvormige, hoornbruine huisje heeft zeer scherp geribde omgangen terwijl het dier zelf donkerbruin tot zwart is [figuur 3]. Deze soort leeft in de strooisellaag van bosschages op plaatsen die vaak zeer nat kunnen zijn. In het Roerdal is hij gevonden nabij de plaats waar de Roer ons land binnenkomt en verder stroomafwaarts iets voor de monding in Roermond. De Grote clausilia leeft vaak op plaatsen met veel brandnetels en bramen in de onderbegroeiing waarbij opvalt dat hij juist een voorkeur heeft voor de verwelkte delen van de brandnetel (BOSCHI, 2011). Ondanks dat hij hier op twee plaatsen is gevonden, is hij in Midden-Limburg niet algemeen (STICHTING ANEMOON, 2005). De soort vertoont de laatste jaren wel een toename (NECKHEIM, 2006).

Genaveld tonnetje (*Lauria cylindrica*)

Dit slakje is enigszins cilindrisch van vorm, als een tonnetje met een nauwe navel. Het sterk glanzende lichtbruine slakkenhuisje wordt hooguit 4 mm hoog. Opvallend is voorts de hoekig omgeslagen mondrand die voor een brede vlakke rand zorgt [figuur 4]. Deze slakken zijn ovivipaar (eierlevendbarend) en kunnen vier tot zes jongen per jaar krijgen. Ze kunnen ongeveer vijf jaar oud worden wat voor slakken van dit formaat al behoorlijk oud is (BOSCHI, 2011). Dit slakje is in Nederland vaak te vinden in gebieden die onder menselijke invloed staan. Dat geldt ook hier, waar het Genaveld tonnetje werd gevonden in een bosplantsoen dichtbij de woningen bij park Hattem.

Stekelslak (*Acanthinula aculeata*)

De Stekelslak is een karakteristieke soort door de fraaie sculptuur van huidribjes op de hoornbruine, bol-kegel-

vormige schelp, welke een omgebogen punt hebben in de vorm van een rozendoorn. Dit slakje komt voor in bladstrooisel of onder dood hout onder struiken en bomen. Ook deze soort is vaak te vinden bij brandnetels of in de resten van houtige braamstengels of vermolmde houtresten (NECKHEIM, 2006). Het is ook bekend dat deze slak een voorkeur heeft voor kalk (KOBIALKA, 1999; BOSCHI, 2011) waardoor zijn vindplaats ook voor andere soorten interessant kan zijn. Deze soort is alleen bij de inventarisatie van John Clerx gevonden en doordat het particuliere terrein waar hij de soort aantrof nu ontoegankelijk is, is de Stekelslak bij het vervolgonderzoek niet terug gezocht. Hoewel deze soort in Zuid Limburg algemeen is, wordt hij in Midden-Limburg minder aangetroffen (STICHTING ANEMOON, 2005).

CONCLUSIE EN DISCUSSIE

De gevonden soorten geven aan dat het Roerdal met 47 soorten landslakken een rijk gebied is voor de molluskenfauna in Midden-Limburg. Gezien de kleinschalige opzet van het onderzoek en de grootte van het gebied is het trekken van conclusies over de slak-

FIGUUR 3

Grote clausilia (Alinda biplicata) (foto: M. Vos).

FIGUUR 4
Genaveld tonnetje
(*Lauria cylindrica*)
(foto: M. Vos).

kenrijkdom in het Roerdal nog niet echt mogelijk. Bij eventueel vervolgonderzoek zal ook gericht gezocht moeten worden naar de acht soorten die tijdens het eerste deelonderzoek vóór 2002 wel zijn gevonden. Daarmee kan de vraag beantwoord worden of hun afwezigheid alleen te maken heeft met de ontoegankelijkheid van eerder wel bereikbare onderzoekslocaties of dat deze soorten in kort tijdsbestek verdwenen zijn. Het is dan wel belangrijk om toestemming te krijgen van sommige landgoedeigenaren van terreinen die in het onderzoek na 2002 niet bezocht konden worden. Hiernaast zou gericht gezocht kunnen worden naar bijzondere soorten als Genaveld tonnetje, Aardschijfje, Stekelslak en Zeggekorfslak. Ook is het aan te

bevelen om te werken volgens een standaardmethode omdat dan ook meer duidelijkheid komt over het kwantitatieve voorkomen en het hierdoor ook mogelijk is om vergelijking met toekomstig onderzoek naar de aanwezige slakkensoorten mogelijk te maken.

Om een compleet beeld van de mollusken van het Roerdal te hebben zal bij verder onderzoek aanvullend gelet kunnen worden op het voorkomen van zoetwatermollusken die, eigenlijk vanzelfsprekend, horen bij een molluskenonderzoek in een rivierdal. Hierbij is het raadzaam vooraf informatie te vragen bij het waterschap over het voorkomen van deze soorten in het Roerdal, omdat het waterschap veel onderzoek doet naar de waterfauna van oppervlaktewateren.

Tijdens het onderzoek viel op dat de oude meanders in de populierenbossen ook tijdens natte zomers droogvallen en daardoor sneller verlanden. Juist blijvend natte meanders met zeggevegetaties vormen geschikt leefgebied voor de Zeggekorfslak. Gericht onderzoek naar het voorkomen van de soort gekoppeld aan eventuele beheermaatregelen kan de populatie van deze soort in het Roerdal optimaal beschermen.

DANKWOORD

Ik wil allereerst postuum een woord van dank richten aan John Clerx; veel gegevens uit het Roerdal danken we aan hem. Ik wil ook de leden van Mollusken Studiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap bedanken om mijn twijfelexemplaren te determineren en te controleren tijdens onze werkavonden. Jan Hermans dank ik voor controle en verbeteringen van dit artikel. Tot slot een speciaal woord van dank aan Marianne Vos voor de foto's van de landslakken en voor enkele aanvullende gegevens over de landslakken bij Roermond.

Summary

SNAILS AND SLUGS OF THE ROER VALLEY

Land snails have been the subject of studies in the valley of the river Roer from 1999 to 2012. The original research was initiated in 1999 by John Clerx and continued until 2002, after which the research project was taken over by the present author and continued until 2012.

Forty-seven species of land snails have been found so far, a relatively high number, especially for this part of Central Limburg. The species include 35 species of snails and 12 species of slugs. Interesting findings are those of Desmoulin's whorl snail (*Vertigo moulinsiana*), which was already known from this area, and Great clausilia (*Alinda biplicata*) whose distribution has greatly expanded. Other remarkable species found are Prickly snail (*Acanthinula aculeata*), which is also known from the valley of the Vlootbeek brook, Worm slug (*Boettgerilla pallens*), Burgundy snail (*Helix pomatia*) and Looping snail (*Lauria cylindrica*). This survey is far from complete, as many sites have not yet been inspected.

Literatuur

- BOSCHI, C., 2011. Die Schneckenfauna der Schweiz. Ein umfassendes Bild- und Bestimmungsbuch. Haupt Verlag, Bern
- BRUYNE, R.H. DE, H. WALLBRINK & A.W. GMELIG MEYLING, 2003. Bedreigde en verdwenen land- en zoetwatermollusken in Nederland (Mollusca). Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. European Invertebrate Survey Nederland (EIS)/ Stichting ANEMOON, Leiden/Heemstede.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYTS & TH.E.J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland. Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging no.37. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Amsterdam.
- HANNEN, J. & J. HERMANS, 2009: De landslakkenfauna van Villa Betula in de Linnerweerd. Natuurhistorisch Maandblad 98(6):126-129.
- HERMANS, J.T., 1990. Tussen Maas en Roer. Landshapsvereniging De Kringloop, Linne.
- KERNEY, M.P. & R.A.D. CAMERON, 1980. Elseviers slakkengids. B.V. Uitgeverij Elsevier/Focus, Amsterdam/Brussel.
- KOBIALKA, H., 1999. Beiträge zur Molluskenfauna des Weserberglandes: 4. Die Molluskenfauna des Landkreises Holzminden und angrenzender Regionen - ein Fachbeitrag zur Landschaftsplanung. Universität Gesamthochschule, Paderborn
- NECKHEIM, C. M., 2006: De land- en zoetwaterweekdieren (Molluska of mollusken) van het Noord- Hollands Duinreservaat. PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland, Velsbroek.
- STIBOKA, 1968. Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij Kaartblad 58 Oost, Roermond. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- STIBOKA, 1972. Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij Kaartblad 57 Oost, Valkenswaard en 58 West Roermond. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- STICHTING ANEMOON, 2005. Genaveld tonnetje. 7 juni 2013. <http://www.anemoon.org/anm/voorlopige-kaarten/kaarten-per-soort/landmollusken/nederlands/genaveld-tonnetje>.
- ZUIDAM, R. A. VAN, 1980. Fysisch geografische regiobeschrijving, het Meinweggebied en Roerdal. Een tektonisch en eolisch beïnvloed terraslandschap nabij Roermond (Midden Limburg). K.N.A.G. Geografisch Tijdschrift XIV (2): 120-133.